

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА НАУКОВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА БІБЛІОТЕКА
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ АГРАРНОЇ НАУКИ, ОСВІТИ ТА ТЕХНІКИ

В. І. ВЕРНАДСЬКИЙ ТА НАУКОВО-ОСВІТНЯ АГРАРНА УКРАЇНА

МАТЕРІАЛИ ЗАСІДАННЯ
ПРЕЗИДІЇ НААН
ПРИСВЯЧЕНІ 160-РІЧЧЮ
ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

УДК 002:929:63.001.5:378.2+061(477)

В. І. Вернадський та науково-освітня аграрна Україна: матеріали засідання Президії НААН, присвячені 160-річчю від дня народження (Київ, 11 жовтня 2023 р.) /НААН, ННСГБ, Ін-т історії аграр. науки, освіти та техніки; уклад.: В. Вергунов, Л. Татарчук; наук. ред. В. А. Вергунов. – Київ, 2023. – 94 с.

Збірник вміщує матеріали підготовлені учасниками засідання Президії НААН з розгляду питання: «Про виконання План заходів з відзначення 160-річчя від дня народження В. І. Вернадського (1863–1945), затвердженого постановою Президії НААН від 15 березня 2023 року (протокол №3)».

Видання розраховане на науковців, істориків природознавчих студій, аспірантів, докторантів, викладачів, спеціалістів аграрної науки та всіх, кого надихає постать та звитяги геніального вченого, фундатора академічної науки в Україні та її аграрної складової академіка В.І. Вернадського.

**Тексти у виданні подано в авторській редакції.
Відповідальність за достовірність змісту поданих матеріалів
несуть автори публікацій**

Друкується згідно з рішеннями вченої ради
Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН
(протокол № 12 від 26 жовтня 2023 р.)

© ННСГБ НААН
© В.А. Вергунов, 2023

ЗМІСТ

<i>Ярослав Гадзало. Вітання учасникам</i>	3	
НАУКОВА ДОПОВІДЬ		
<i>Віктор Вергунов. Внесок академіка В.І. Вернадського (1863–1944) у становлення і розвиток сільськогосподарської дослідної справи в Україні (до 160-річчя від дня народження)</i>	4	
ІНФОРМАЦІЯ СПІВДОПІДАЧІВ		
<i>Кириленко Іван. В. І. Вернадський – геній, що бачив майбутнє</i>	17	
<i>Яременко Лідія. Нове видання з вернадськознавства</i>	23	
ПОВІДОМЛЕННЯ ЗАПРОШЕНИХ		
<i>Гайшинська Алла. Володимир Вернадський у житті Кременчука</i>	32	
<i>Гангур Володимир. Науково обґрунтована сівозміна, як важливий чинник біологізації землеробства</i>	34	
<i>Глуценко Людмила. Розвиток ідей В.І. Вернадського щодо збереження біорізноманіття: проблема від якої немає куди тікати</i>	38	
<i>Гриньова Марина. Розвиток кристалографії у дослідження Володимира Івановича Вернадського</i>	41	
<i>Кигим Світлана. Вкарбований у літопис Полтавщини</i>	44	
<i>Кошечко Вячеслав. «Наука – основа незалежності, міцності та обороноздатності держави», до 160-річчя від дня народження цього видатного вченого і першого президента академії</i>	49	
<i>Литвинко Алла. Історія науки та техніки у творчості В. І. Вернадського</i>	53	
<i>Никифоров Володимир. Ушанування концептуальної спадщини В.І. Вернадського на Кременчуччині</i>	58	
<i>Опара Надія. Володимир Вернадський і Полтавщина</i>	61	
<i>Поспелов Сергій. Втілення ідей В.І. Вернадського в системі органічного землеробства Семена Антонця</i>	65	
<i>Самородов Віктор, Кигим Світлана. Володимир Вернадський: Полтавські сторінки біографії та шани</i>	70	
<i>Шаповал Андрій. Наукова співпраця В. Вернадського та М. Холодного через призму мемуарів та листування</i>	74	
<i>Онищенко Олексій. Наука і влада в ноосферному вченні В.І. Вернадського</i>	82	
ДОДАТКИ		86
ФОТО ІЗ ЗАЛИ ЗАСІДАНЬ		89

Рис. 6. Еспарцет – основна бобова культура в господарстві.

Підводячи підсумок, можна констатувати, що приватне підприємство «Агроєкологія» не тільки успішно втілює у життя ідеї Володимира Івановича Вернадського. Семен Свиридонович Антонєць створив свою філософію аграрія та модель органічного землеробства, яка успішно функціонує на Полтавщині вже більше 45 років і має всесвітнє визнання.

Віктор САМОРОДОВ¹
 доцент кафедри захисту рослин,
 Полтавський державний аграрний
 університет,
Світлана КИГИМ²
 старший науковий співробітник/
 Полтавський краєзнавчий
 музей імені Василя Кричевського

ВОЛОДИМИР ВЕРНАДСЬКИЙ: ПОЛТАВСЬКІ СТОРІНКИ БІОГРАФІЇ ТА ШАНИ

12 березня 2023 р. в Україні, як і у всьому світі вшановувалось 160-річчя від дня народження Володимира Івановича Вернадського (1863 – 1945). Особистість планетарного виміру, цей вчений мав пряме відношення до

України та Полтавщини, зокрема. На її теренах, за власним виразом натураліста, він «...працював з великим піднесенням» [6].

Саме природничі студії привели В. І. Вернадського на Полтавщину. Тут, за запрошенням засновника наукового ґрунтознавства В. В. Докучаєва, В. І. Вернадський розпочав свою практичну діяльність. Полтавці багато чим зобов'язані міцній дружбі цих двох геніїв науки. Цьому в значній мірі сприяла

В. М. Самородов дарує відновлений перший прижиттєвий портрет В. І. Вернадського до фондів Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського – директору О. Б. Супруненку, його заступнику В.О. Мокляку та провідному науковцю С. Л. Кигим. 26 листопада 2019 р.

Фото С. Харченка

р. всі отримані матеріали В. І. Вернадський опублікував у звіті по Кременчуцькому повіту в «Матеріалах до оцінки земель Полтавської губернії. Вип.15» [1]. Вивчивши зразки дрібнозернистого червоного залізняку Кременчуцької каменоломні, вчений довів існування магнітної аномалії поблизу Кременчука. Про це. написав статтю, опубліковану у полтавському журналі «Хуторянин» (1897) [2]. Це була справжня піонерська розвідка. Як талановитий геолог В. І. Вернадський проявив себе при дослідженні Висачківського пагорбу на Лубенщині (1901) та кварцової руди з часточками золота на Хорольщині (1902). На Кременчуччині В. І. Вернадський показав себе також як археолог, працюючи влітку 1891 р. Його захоплення археологією проявилось і на Лубенщині під час обстеження Гінцівської пізньопалеолітичної стоянки (1915).

Цікавою була творча співпраця В. І. Вернадського з Полтавською сільськогосподарською дослідною станцією. Вперше він побував там восени 1890 р. для з'ясування потужності та хімізму ґрунтів. Згодом, у 1916 та 1918 рр., ознайомився з роботами її ентомологів, напрацювання яких включив до книги про живу речовину. Відвідавши 1918 р. цю славетну установу, Володимир Іванович зазначав: «Присмодно бачити заклад, де триває спадкоємницька наукова робота» [3].

Найвидатніше місце у царині екології займає перебування В. І. Вернадського на Шишаччині. Саме тут, на Бутовій горі, на улюбленій власній дачі, натураліст обмірковував свої роботи з проблеми живої речовини у літні місяці з 1914 по 1917 рр. Тут, під Шишаками, В. І. Вернадський опрацював дев'ять розділів книги «Жива речовина» [6]. Високі організаторські здібності

дозволили вченому створити у Полтаві Товариство любителів природи (1918). Таким чином, для вченого був притаманний комплексний підхід до вивчення природи Полтавщини, При цьому він проявив себе як ґрунтознавець, еколог, геолог, мінералог та археолог [3].

З нашим краєм Володимир Іванович був пов'язаний і родинними стосунками. Адже, батьки його дружини, Наталії Єгорівни Старицької, мешкали у Полтаві. Тут, у їх колі, зростали діти видатного вченого – Георгій Володимирович та Ніна Володимирівна. Для них Полтава, Яреські та Шишаки стали улюбленими містами та містечками на все життя. Полтава була тим містом, де довгі роки жив і творив троюрідний брат В. І. Вернадського – видатний письменник та громадський діяч В. Г. Короленко [5]. На Полтавщині у колі родини Вернадських було безліч інших родичів, друзів, знайомих та приятелів. Їх кількість перевищує 100 осіб. Деякі з них, а саме, І. А. Зарецький, М. О. Олеховський, Л. П. Климов, Д. О. Оглоблін, О. О. Оглоблін, О. М. Орбеліані, брали участь у проведенні досліджень за програмами В. І. Вернадського [4]. Більшість з них В. І. Вернадський згадував у своїх щоденниках та листах. Окремо він листувався з такими видатними представниками інтелігенції Полтави, як: М. І. Гавриленком, С. О. Іллічевським, Я. К. Імшенецьким, С. В. Короленко, С. О. Мамчич, В. Ф. Николаєвим, М. Ф. Николаєвим, М. О. Олеховським, М. Є. Олеховською, С. В. Петлюрою, Л. І. Путятою, Г. Є. Старицьким, В. М. Щербаківським [4].

Отже, як бачимо, багато куточків нашого краю нагадують про видатного співвітчизника, який полум'яно любив Україну. Приємно, що нині тут, як ніде в іншому регіоні нашої держави, вшановано пам'ять про В. І. Вернадського.

Приводячи перелік цих меморіальних знаків людської уваги та шани, автори ще раз бажають показати міцний зв'язок вченого з Полтавщиною.

Ім'я В. І. Вернадського носять:

-провулки: м. Полтава (сел. Червоний Шлях), м. Кременчук; вулиці: м. Кременчук, м. Лубни, сел. Нова Галещина, Нові Санжари, Шишаки,

-Опорний заклад «Шишацька спеціалізована школа імені В. І. Вернадського».

Пам'ятники:

-м. Полтава, на території Полтавського державного аграрного університету (скульптор М. М. Цись, архітектор В. М. Губарь, 2003)

-м. Кременчук, сквер імені Олега Бабаєва (скульптор М. М. Цись, архітектор О. А. Мацак, за участі архітектора В. М. Губаря, 2005)

-м. Полтава, на території Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (скульптор Д. О. Коршунов, архітектор А. Є. Конюк, 2013)

-сел. Шишаки, Бутова гора (скульптор В. С. Федічев, архітектор А. Є. Конюк, 2013).

Пам'ятні знаки:

-сел. Шишаки, Бутова гора (1988)

-с. Омельник, Кременчуцький р-н (скульптор В. І. Волкова, 2004)

-с. Дмитрівка, Кременчуцький р-н (2007).

Пам'ятні дошки:

-м. Полтава на будинку по вул. Миколи Дмитрієва, 8 (1988)
-м. Полтава на головному корпусі Полтавської державної сільськогосподарської дослідної станції імені М. І. Вавилова ІС і АПВ НААН (1989)

-м. Кременчук на будинку по вул. Лейтенанта Покладова, 10 а (колишній готель «Вікторія») – на честь В. В. Докучаєва і В. І. Вернадського (2001)

Барельєф:

-с. Гоголево Миргородського р-ну, на будинку Гоголівського культурно-мистецького центру (2019).

Музеї:

-Музей В. І. Вернадського. Опорний заклад «Шишацька спеціалізована школа імені В. І. Вернадського» (1993)

-Музей-лабораторія загальної і регіональної геології імені В. І. Вернадського природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (2003)

-«Художньо-портретна галерея академіка В. І. Вернадського». Клуб Омельницької об'єднаної територіальної громади (2017).

Експозиції в музеях:

-Шишацький історико-краєзнавчий музей

-Полтавська державна сільськогосподарська дослідна станція імені М. І. Вавилова ІС і АПВ НААН

-Музей історії ПРАТ «Полтавський гірничозбагачувальний комбінат» (м. Горішні Плавні).

Музейні фонди:

Іменний фонд ученого в Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського.

Аудиторія:

Аудиторія імені академіка Вернадського В. І. в Національному університеті «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка».

Премії:

Премії Полтавської обласної ради імені В. І. Вернадського, яка присуджується щороку до дня народження вченого у трьох номінаціях. Лауреати премії отримують дипломи та грошові винагороди (від 2018).

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Вернадский В. И. Кременчугский уезд: Отчет Полтавскому губернскому земству. – СПб.: Тип. Б. Евдокимова, 1892. – 145 с. (Материалы к оценке земель Полтавской губернии: Естественно-историческая часть. Вып.15).

2. Вернадский В. И. Признаки железных руд в Полтавской губернии // Хуторянин. 1897. № 32. – С. 448–449.

3. В. І. Вернадський і Полтавщина: факти, документи, бібліографія / Уклад. Самородов В. М., Кигим С. Л. / Наук. ред. К. М. Ситник. – Полтава: «Полтавський літератор», 2008 – 260 с.

4. В. І. Вернадський і Україна: діяльність, оточення, зв'язки, пам'ять: довідник / авт.-упоряд.: С. М. Кіржаєв, К. Є. Новохатський, Л. М. Яременко. – К., 2023 – 496 с.

5. В. І. Вернадський та В. Г. Короленко: у поєднанні доль і поглядів / Самородов В. М., Кигим С. Л., Ольховська Л. В.; за заг. ред. В. М. Самородова. 2-ге видання, доповнене та уточнене. – Полтава: ФОП Говоров С. В. 2018. – 72 с.

6. Хурса В. Вернадський у Шишаках: історико-краєзнавчі нариси, дослідження / Наук. ред. К. М. Ситник. – Полтава – Шишаки: РВЦ КП «Екотур»-«Полтав. літератор», 2008. – 239 с.

Андрій ШАПОВАЛ

доктор історичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу археографії
Інституту архівознавства,
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського

**НАУКОВА СПІВПРАЦЯ
В. ВЕРНАДСЬКОГО ТА М. ХОЛОДНОГО
ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МЕМУАРІВ ТА ЛИСТУВАННЯ**

Багаторічні наукові та дружні стосунки вченого-енциклопедиста, першого президента Української академії наук (далі – УАН) Володимира Івановича Вернадського (12.03.1863 – 06.01.1945) та видатного українського ботаніка, академіка української академії Миколи Григоровича Холодного (22.06.1882 – 04.05.1953) вже привертала увагу дослідників [2, с. 514; 7, арк. 4; 9, с. 28–31, 35, 104–105; 10, с. 120–121, 127–131]. Однак оприлюднення нових джерел, зокрема публікація тривалого листування між В. Вернадським і М. Холодним [2], обумовило можливість більш широкого дослідження творчої співпраці вчених та їхніх міжособистісних стосунків. Що є доречним і в рамках вшанування пам'яті видатних природознавців з нагоди 160-річчя від дня народження В. Вернадського та 70-річчя від дня смерті М. Холодного.

Як зазначав М. Холодний, він «протягом 25 років знаходився у постійному науковому спілкуванні» з В. Вернадським [11, с. 325]. Мемуари [3; 4; 5; 11; 12] та листування вчених [2] стали джерельним підґрунтям пропонованого дослідження. Щодо епістолярної спадщини науковців, то збереглося дев'ятнадцять кореспонденцій М. Холодного до В. Вернадського за 1925–1944 рр. та сім листів В. Вернадського до М. Холодного за 24–26 квітня 1943 р. – 14 жовтня 1944 р. Частина епістолярію, зокрема, чотири листи В. Вернадського до М. Холодного відклалися в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [8].

Співпраця та дружба В. Вернадського і М. Холодного розпочалася за часів творення УАН. Позналилися вчені влітку 1919 р. на Дніпровській